

ŞİİR, KADIN VE DİL

Bejan Matur ile Söyleşi

Söyleşi: Saadet Saral–Burcu Tokat

21 Nisan 2008, İstanbul

Şair ilk kitabı *Rüzgâr Dolu Konaklar*'da,

Mavi dövmeleleri

Ve bitmek bilmez yasların çürük izleriyle

Durup ateşe bakıyorlar

Rüzgâr estiğinde hepsi ürperiyor

Göğüsleri değişiyor toprağa... diye anlatıyordu kadınları

O ilk kitaptan bugüne uzun zaman geçti, başka kitaplar, başka şairler ve o başka şairlerden başka kadınlar geçti.

Tanrı Görmesin Harflerimi, Onun Çölünde, Ayın Büyüttüğü Oğullar kitaplarında, çocuk, tanrıça, eş, şair, anne, ölüm, kız, kız kardeş ve *tanrının duvarında bir harf* oldu kadınlar.

Hangi surette olursa olsunlar, o kadınlar hem bu andan ve bu yerden seslenen, hem de çok uzak bir başlangıçtan bilgece fısıldayan kadınlardı.

Geçtiğimiz günlerde son kitabı *İbrahim'in Beni Terketmesi* gelince, *Hacer*'den bir sesleniş aradık dizelerde. Duyduğumuz dinsel olmaktan uzak bir ayinin ritmi oldu, aracısız bir hac, kendine ait bir miraç...

...

Gece bir sesin çağırdığı kadın

Göge çekilmek için yürüdüğünde

Onu ezecek olan dişleridir zamanın

Onu ezecek olan duanın ve tapınmanın

Yaklaştırdığı Tanrıdır

...

Bejan Matur'la şiir, kadın, dil ve militarizm üzerine konuştuk.

Size göre Kadın ve Şair olmanın anlamı nedir? Şiirde kadının yerini nasıl tarif edersiniz?

Bir kadın şiiri var mıdır? Belki de bu soruyla başlamak gerekir. Bir kadın şiirinden söz edilebilir mi? Sanırım bir anlamda edilebilir çünkü kadın şair antolojilerine baktığınız zaman bir izlek görüyorsunuz. Ortak temaların izi sürülebiliyor. Kadınların dille kurduğu ilişki, seçilen temalar bir farklılık gösteriyor. Daha içedönük bir dil, daha yumuşak, çatışkılı olmayan bir sentaks. Bunu bir antolojinin sınırları içinde dahi gözleyebiliyorsunuz. Böyle yazmayan kadınlar da var. Fazlasıyla erkek bir dille yazan kadın şair ve yazarlar tanıyoruz. Onlardan söz etmiyorum. Fakat bir kadın bu duyarlıkla yazıyorsa onda sözünü ettiğim özellikler görülebilirmiş gibi geliyor bana. Bir tür içedönük dil algısı belirliyor o duyarlığı. Japon şiirinden Amerikan şiirine kadar kadın şiirini dikkatle izlediğiniz zaman kadınların şiirinde aile, soyağacı, yuva, doğum, büyüme, büyütme temalarına sıkça rastlarsınız. Erkeklerin kullandığından çok daha fazla ve belirgin üstelik. Ayrıca emzirme, süt gibi kadının kendi dünyasına ait temalar kolaylıkla giriyor şiire. Kadın yazısı, kadın şiiri dediğimiz şeyden ben şunu anlıyorum: Aşk acısının da, kimlik bilincinin de bir beden dolayımı var. Kadın, sanatını beden dolayımından geçirerek var ediyor, sanki dili öyle kuruyor. Ben bir kadın dili olduğunu düşünürüm hep ve bu çok da değerli bir şeydir. Mesela buna verebileceğim en iyi örnek Furuğ Ferruhzad şiiridir, ya da Ahmatova şiiri. Sylvia Plath var sonra; fakat onda biraz daha farklı durum, daha sert bir şiir Plath'inki. Yine kadının dünyasına ait temalar seçer o da, mesela doğumu, doğumhaneyi anlatır fakat orada çok daha başka bir şiddet, bir soğukluk

vardır. Kadına ait o içedönük dil algısıyla yazmaz sanki, daha agresif ve dışadönük bir dil, daha köşeli ve sert bir anlatımı tercih eder Plath. Kadının şiirdeki bu farklılığını korumasının dil açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum. Başka bir dil duygusu, dil algısı bizi başka bir dünyaya çağırır çünkü. Daha iç bir dünyadır o, derinliği olan bir dünyadır. Fiziksel gibi görünür ama son derece ruhsaldır. Kadının kendi bedeniyle ilişkisinde doğaya daha yakın olduğunu, doğaya, doğanın ritmine, kozmik ritme daha yakın olduğunu düşünürüm hep. Kadının bunu fark etme bilinci daha mümkünmüş gibi geliyor bana.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de şiir denince öncelikle erkek şairlerin adı anılıyor. Edebiyatın diğer alanlarında çok tanınmış ve kitapları çok satan birçok kadın yazar var ama buna karşın kadın şairler biraz daha geri planda hatırlanıyor. Bir kadın şair olarak bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Kadından şair olmaz gibi bir yanlış inanış var, özellikle bizim toplumumuzda. Ben diyorum ki acaba kadın peygamber yok, ondan mı? Bilinen tüm peygamberler erkekti. Aslında dünyada da böyle, sadece Türkiye’de değil. Şiir yazan kadın sayısı az. Doğrusu bu durum sadece kadın şiiri için değil, şiirin tamamı için geçerli. Şiir az yazılan ve az dolaşıma giren, popüler olmayan bir ürün. Artık zamanını tamamlamış kadim bir sanat, günümüzün sanatı değil. Bu anlamda dünyadan çok farklı bir yerde değiliz. Fakat kadın şairlerin az olması, az önce de söylediğim gibi nitelikle ilgili bir durum değil. Çok az yazabilirsiniz, az konuşulabilir. Elbette popüler bir sanat değil şiir, olmamasında da fayda var! Az yazabilirsiniz ama bu, yaptığınız şeyin niteliğini belirlemez. Mesela İran şiirine bakalım; Furuğ olmadan modern İran şiirini nasıl açıklayacaksınız? Yine Ahmatova’dan söz etmiyorsak Rus şiiri eksiktir. Yine Sylvia Plath yoksa Amerikan şiirini tam anlatamayız. Sayıca az olmaları niteliği belirleyen bir durum değil. Evet, kadınlar az ama etkili bir şiir yazıyorlar. Şiir az yazılan, az okunan ama etkinliği daha ciddi bir sanat. Yani şiir bir kez ulaştıysa bir okura, bir şiirsevere, onun dünyasında çok yapısal bir etki, dönüşüm yaratır. Şiirin böyle görünmeyen, ama çok sarsıcı bir etkisi var. Gücünü de oradan alıyor.

Genel olarak edebiyatın diğer alanlarında da kadın yazarlar daha çekinik olmakla birlikte romanda mesela bunu biraz daha aşılıyorlar, zaman zaman en azından. Aslında şiir de öyle olsun isterdik.

Anlattığım nedenlerle şiirde kadınlar geride duruyor. Ama erkek şairler için de geçerli bu. Erkek şairler de romancılarla kıyaslandıklarında varlık gösteremiyorlar. Çünkü şiirin ve romanın sahnesi farklı. Biri popüler dolaşıma giren, diğeri doğası gereği girmemesinde fayda olan bir sanat. Ama bakın Nobel alanların ne yazdıklarına. Çoğunluğu şairdir. Başka taltif mekanizmaları var şiirin, hayat içinde başka bir etkinliği, gücü. Kendi adıma konuşacak olursam; benim şiirim okunmayan bir şiir değil. Popüler erkek şairleri bir yana koyacak olursak -sayıları kıyaslamak doğru olmaz- okurunu bulmuş bir şiir benimki. Öyle hakkı verilmemiş bir şiir değil, bunu inkâr edemem. Şiirin nitelikli bir okuru varsa ona bir biçimde ulaşması önemli. Benim tek kıstasım o okura ulaşması. Ama elbette popüler dolaşıma girmeyecek bir şeydir şiir, giriyorsa zaten sorun vardır orada. Şiiri diğer edebiyattan mutlak olarak ayırmak lazım. Roman doğası gereği öyle sunulan, öyle pazarı oluşmuş bir yazı türü.

Şiirin elbette zorlukları var. Dünyada da böyledir. Çok popüler olsanız, Nobel dahi alsanız başka bir rafta satılırsınız. Şiirin böyle bir yeri var. Ama bir tür erkek-kadın ayrımcılığı, kastlar muhakkak yaşanmaktadır. Erkek şairlerin oluşturduğu bir dünyadan söz etmek mümkün. Dergiler ve o dergilerin etrafında oluşan kastlar dünyası, bunun da kendi iç ağı var. Ben başından beri o ağa hiç girmeden, onunla hiç temas etmeden, tamamen kendi başıma yol aldım. Hiçbir ustaya, çevreye yaslanmadığım için, dergilerle ilişkim de pek normal seyretmedi. Ben ilk şiirlerimi edebiyat dergilerine değil, *Defter*'e vermiştim. *Defter* Metis'in çıkardığı felsefe ağırlıklı bir dergiydi. Başından itibaren hiçbir çevreye ait olmak istemediğimden dergilere şiir vermek için hevesli değildim. Hâlâ da bu tavrımı koruyorum. Daha doğrusu bu bana iyi geliyor. Şiiri her nedense kitap içinde okura ulaştırmak daha anlamlı geliyor bana. Ama bu benim deneyimim. Dergiler iyi yapıldığında çoğu genç şair için bir okul olabiliyor. Ben farklı bir yol seçtim; çünkü şiirim kendi başına bir yol çizsin istedim. Sanırım bunu başardım da. Yani bu açıdan şanslı da bir şiir sayılır. Sözünü ettiğim dolaşıma girip o ilişkiler içinde kendine yer açmaya çalışan ve kadın olduğu için haksızlığa uğrayan kadınlar muhakkak vardır. Bundan korunmak çok kolay değil. Bir defa kadın şair peşinen ikincil bir şey, daha küçümsenen, daha az değer biçilen. Bunun önüne geçebilmenin tek yolu; kendinin farkındaysan, yazdığın şeyin kalitesinin farkındaysan ve ne yaptığını biliyorsan doğru mecraları seçmek ya da kendi mecranı yaratmak. Ben şiirimin kendi mecrasını bulması için büyük uğraş verdim. Şiire verdiğim emektir bu. Şiirin etkinliği az olduğu için, maddi bir karşılığı da olamıyor.

Modern hayatta bir karşılığı olmayınca, sinema, müzik, roman gibi insana maddi bir konfor sunan bir uğraş da değil. Somut anlamda bir dekor sunmuyor. İnanılmaz bir yalnızlık ve çok fazla duygu, tutku içeren bir uğraş. Bu kadar fazla tutkudan, duygudan ürettiğiniz şey hayatta karşılık bulmuyorsa öfke de yaratıyordur. Başarısız olduğunda çok büyük öfke, haset, kıskançlık yaşanıyordur. Benim hiçbir zaman girmeyi istemediğim ve uzak durmayı seçtiğim o çevrelerde yaşanan bu duygusal fırtınaların, çatışmaların kadın-erkek karşıtlığında çok daha sert yaşandığını tahmin edebilirim, uzaktan bakınca.

Dünyanın ve özellikle bizim coğrafyamızın koşullarında antimilitarizm çok önemli bir söylem. Sizin de özellikle gazete yazılarınızda, denemelerinizde bu antimilitarist söylem çok belirgin, şiirinizde ise daha örtük. Sanatın ve de özellikle şiirin antimilitarist olması gerektiğini düşünüyor musunuz?

Yaşadığımız bir hayat var, bir dünyamız var ve bu dünyanın da sorunları var. Bunlar politik sorunlar çoğunlukla. Beşerden kaynaklanan, insan olmaktan kaynaklanan sorunlar. Şiddet bunun en önemli parçası. Bu sorunlar üzerine düşünmeyen ruh zaten sorunlu bir ruhtur. Baktığı dünyaya kulaklarını kapayan, o dünyanın zorluklarını bir düzeyde sanatına yansıtmayan, kısacası bir meselesi olmayan sanata hiçbir zaman ilgi duymadım. Eğer insanla ilgileniyorsanız -ki sahip olduğumuz tek şeydir- onun acılarına bakmak zorundasınız. Sanatın başından itibaren sağaltan bir yanı oldu. Hakiki sanat, insanı dinlerin, felsefenin anladığı yerin daha da derininde anlamaya gayret etti. Fakat insana ait sorunlar ve o sorunların içeriğini oluşturan acılarla, ölümlerle nasıl ilişki kurduğunuz sizin sanat anlayışınızı belirler. Ben şiirimi, bir kavim duygusuyla yazıyorum; bir yerden konuşuyor şiirim ve o yer okurun çok da bildiği bir dünya değil. Kadınları, erkekleri, acıları olan bir dünyayı bir kavim duygusuyla anlatıyorum. Bir tarihi anlatıyorum, bir zamansızlığı. Bunu yaparken bugünden konuşmuyorum sadece. İnsanı zaman içindeki macerasına, tarihine, başlangıca, başlangıçtaki hikâyesine götürmeyen, oradan bir anlam üretmeyen sanat eksiktir diye düşünürüm hep. Dolayısıyla bugünden bakıp kadim olanla, tüm geçmişle, tüm tarihle ilişkilendirerek anlamaya çalışıyorum insanı. Çünkü tanıklık ettiğimiz, bizim hayatımıza değen, çarpan tüm o acıların aslında insan olmamızla, varoluşumuzla ilgili olduğunu düşünüyorum. En başından itibaren insanın dünyadaki macerası kederli bir macera. İnsan eksiktir. Varlıktan kopuşumuz, anneden kopuşumuz o eksikliğe işaret eder. Yani insana tarihselliği içinde bakmak, hüznü öyle

tanımlamak bana sanatın konusuymuş gibi geliyor. Sanat buradan bakmalı. Diğeri siyaset olur. Ben güncel, politik meselelerin -ki bu şiirse- ajitatif bir şekilde öne çıkarılarak vitrine konulmasında hep fazla akıl görürüm, gizli bir hesap görürüm. Ve şiirin hesapla ilişkisi olamaz. Şiir kadar kiri kolay gösteren, ele veren başka bir sanat yok çünkü. Şiirde yalan söylemezsiniz. Çok kolay ele verir sizi. İnsan, kalbinin tozu alınmadan tek bir imge dahi üretmez diye düşünüyorum. Şiirin akılla ilişkisi onun matematiğini kurmada gerekli en fazla. Şiirde daha derine itilmiş bir akıl gerekli. O, şiiri anlamlı kılar, şiirin çerçevesini oluşturur. Şiirde bir tavır olarak güncel acılarımız kadim olanla birleştiremiyorsa, gelgeç politik bir söyleme dönüşür. Ama şair yaşanan acıları, insan olmanın kederi, trajedisıyla birleştiriyorsa onu kendi tarihine ekler ve kalıcı kılar. Bu anlamda bağırmanın, arabesk olmayan bir sanat tavrı geliştirmek her şeyden önemli. Evet acılarımız var; fakat bir acıyı vakarla taşımak o acıya anlamını da veren bir şey. Mesela kimliklerimiz: Bir kimlikten doğan, kimliğin ürettiği sorunlar, sorunların yaşanma biçimi... Elbette bu sorunları her birimiz durduğumuz yerden, hayatta aldığımız pozisyonlarla çözmeye çalışıyoruz. Ben yazılarımı bu sorumluluk hissiyle yazıyorum. Ama şiddete karşı olduğumu, mutlak anlamda şiddete karşı olduğumu ancak yazılarımda anlatabilirim. Şiirimde bu tavrı semboller aracılığı ile vermeye çalışırım. Çünkü böyle değilse şiir değildir. Kodlarla, oradaki meseleleri derinlere iterek bağırması için çabalarım. Bağırması lazım, çünkü şiirden söz ediyoruz. Şiirin bir estetiği var. Üst bir dil. Şiir insanın duygularını bir aşkınlaşmanın aracı kılmalı. Var olan duyguları tanımlamaz şiir, duyguları bir üst kategoriye taşır. Bu da varmış dersin okuduğun zaman, şiirin böyle bir etkisi var. O nedenle somut olayların ya da acıların izleri örtük olarak var şiirimde.

Dil ile, şiir dili ile bir direniş yaratılabileceği düşünülür. Biz kadınlar ataerkil ve militarist dile direnen bir dil yaratmak mecburiyetini daha da çok hissediyoruz. Sizce böyle bir dili yaratabilmenin yolu nedir? Şiirinizde bu dili kullanıyor musunuz?

Bu anlamda Kürtçe yazmak nasıl bir yerde duruyor?

Ben vicdan kavramını çok önemsiyorum. Yani olaylara, insana bakarken bir perspektif ve bunun vicdanla ilişkisi üzerine düşünürüm. Bir defa insana insan olmasından kaynaklanan bir anlam, bir değer yüklemek ve o değeri var etmeye çalışmak bizi o dile yaklaştırır. Yani antimilitarizm de bunun yanında kendine yer bulabilir, ataerkilliğe direnen kadının kendi gücünü keşfetmesi

de. Sanılanın aksine bu toplumda kadının çok güçlü olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda, kadını hep ezilmişlik ve dışlanmışlıkla tanımlayan, varlığını sorunlu gösteren teorilere prim vermekten yana değilim. Bu teorilerde itiraz ettiğim şey, yukardanmış hissi veren o bakış. Kadının kendi gücünü keşfetmesinin önündeki engellerle elbette mücadele edilmeli. Fakat kadının gücünün elinden alınma mekanizmalarına itiraz edenler, onu keşfetmesinin yollarını ararken tıpkı süregelen ataerkil sistemler gibi kadının asıl gücünü bastırıyorlar. Kadının sahip olduğu asıl gücün kadının hayatına kanalize edilmesi, bu gücün dilinin yaratılması... Nedir o? Kendi duyarlılığını keşfetmesinin aracı, sanıyorum o barışmak dediğimiz kelime. Yani kendinin farkına varması, gücünün farkına varması, her şeyden önce gücüyle barışması gerekiyor. Bu gücün farklılığını tanımlaması belki de. Kadın sadece kendi ritmine, kendi beden ritmine odaklansa o dili var edebilir. Kadın şiiri dediğimiz şey böyle doğuyor mesela. Bu, kadının gücüdür. Onu erkekten farklı kılan şey, ona gücünü de verecek olan şeydir. Aynı türden güçlere sahip olduğunu düşündüğünüzde o mücadeleyi kazanmanız tarihsel nedenlerle çok mümkün olamaz. Farklılıklarınızın sizi siz yaptığını ve gücünüzü oluşturduğunuzu bilmeniz gerekir. Yani o az önce söylediğim kimlik, aşk acısı... Kadının bedeninde bunun, bu ritmin bir karşılığı var zaten. Yani onun kozmosla, yıldızla, güneşle, rüzgârla bir ilişkisi zaten var. Kadının bu bağlantıyı kurması daha kolay. Erkeğin kurması daha zihinsel bir süreç gerektiriyor. Erkek uzaklaşmış. Burada özcü bir bakış sunmaya çalışmıyorum. Bana kadının gücünün kaynağı kadınlığının derinlerinde keşfedilmeyi bekliyormuş gibi geliyor. Aslında kadın mecranın başında duruyor. Sanatın, aşkınlığın kaynağı doğa ile ilişkimizde, kâinat ile ilişkimizde yatıyorsa, kadın oraya fazlasıyla yakın duruyor.

Kürtçe yazmak... Buradan anadile gitmek gerekiyor. Ben Kürtçede büyüdüm. Kürtçe konuşma dilini biliyorum. Özellikle annemle Kürtçe konuşurum. Türkçeyi tüm Kürt çocukları gibi ilkokulda öğrendim ben de. Bugün Türkçe düşünebiliyorum sadece. Türkçe rüya görüyorum, kendimi ancak Türkçede ifade edebiliyorum. Kürtçe dilim gündelik konuşmayla sınırlı, yani insan annesiyle ne konuşursa o kadar. Bu anlamda ironik bir biçimde tam bir anadildir! Şiirimi Türkçe kuruyorum. Kürtçe istesem de yazamam; mümkün değil. Çünkü Kürtçede eğitim görmedim, Kürtçede bir soyutlama yapmayı beceremem, Kürtçede bir metafor kurmayı beceremem. Belki çok basit ağıtımsı ya da ninnimsi, hani o kültürün içindeki doğallıkla size de geçen, annenizden, babaannenizden geçen seslere dayalı bazı dizeler kurabilirim;

ama bunlar benim şiirim gibi olmaz, başka bir şey olur, daha folklorik bir şiir olur. Fakat ben anadilin sadece konuştuğumuz kelimelerle ilgili bir şey olmadığını düşünürüm hep. Mesela çocukluk oyunları, çocukluktan hatırladığınız sesler, annenizin sizi çağırdığı ses, çocukken uykunuza sızan rüzgâr sesi bile anadilinizin bir parçasıdır. Çocukluk manzarasına eşlik eden tüm dekorun ve seslerin anadilin parçası olduğunu düşünüyorum, bu anlamda anadili çok farklı tanımlıyorum. Bilmiyorum dilbilimciler buna ne der ama, anadil bunların tümüdür. Ve bunlar bir biçimde sizin varlığınızda duruyordur. İçinizdedir. Ben bugün şiirimi yazarken o imgeleri oluşturan duyguların, ilhamı veren nüansların hep o çocukluk manzarasından geldiğine inanıyorum. Tüm o duyguların bir biçimde şiire taşındığını, şiirde kendini dönüştürerek imgeler, semboller, sesler biçiminde zuhur ettiğini görüyorum.

İnsanların kendi anadillerini konuşmalarına önem veriyoruz. Bir dili konuşmaktan utanmak ya da bir dili kayıtsız şartsız yüceltmek, kutsallaştırmak gibi iki durum karşısında dilin nasıl özgür kılınabileceğini düşünüyorsunuz?

İnsan dildir, buna sonsuz inanıyorum. Bir dili yok ederseniz o insanı da yok edersiniz. Zihinsel çerçevesini yok edersiniz, ruhunu yaralarsınız; başka bir şey olur, o insan olmaktan çıkar, kendi doğasını kaybeder. Bu anlamda her toplumun hayatında en öncelikli korunacaklar listesinde dili yukarılara koymamız gerekir. Dilin muhakkak korunması gerekir. Aslında tüm siyaset bunun üzerinden yapılmalı. Din değildir mesela, dildir önemsememiz gereken. Çünkü din ya da kimliğin diğer unsurları sosyalliğimiz içinde bir biçimde üretilir. Onun araçları bir biçimde üretilir, kurulur. Ama dil yok olduğunda yok oluyor ve bu çok büyük bir travma. Dil üzerinden yaşanan tüm travmaların insana fazlasıyla karşı ve çok büyük travmalar olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda dilin, anadilin korunmasının, desteklenmesinin en temel politikamız olması gerektiğini düşünüyorum. Tam da bu nedenle Kürtçe eğitim yapılmalı. Anadil, evlerde konuşulan dil, anneyle konuşulan dil ilkokula başladığınızda bıçakla kesilir gibi kesiliyor ve bambaşka bir algıya, psikolojiye geçiyorsunuz. Bu travmayı aşmak mümkün değil, sakatlanmış insanlarla yaşıyorsunuz. Anadilinden kopmuş bir insan sakatlanmıştır. İzlediğim bir belgeselde, Japonya'da uzay araştırmaları yapan çok önemli bir kurumda görevli bir Türkün, genç bir bilimadamının füze rampa sistemleriyle ilgili bir buluşu konuşuluyordu. Japonya'da çalışmalarına devam eden o genç bilim adamı, Türkiye'deki en iyi üniversitelerin yabancı dilde eğitim

yapmalarını eleştiriyordu. Bir insanın keşif duygusunun, yaratıcılığının yegâne aracı anadildir gibi bir şey söylüyordu. Ancak anadilde insan çok derin olana ulaşabilir. Yüksek olana, yüksek bir yaratıcılığa ulaşabilir. Elbette başka diller ikinci olarak hayatımıza girer, girmek zorunda ama anadilin pamuklar içinde korunması gerekiyor; çok önemli ve çok gerekli; bunun da aracı elbette eğitim ve bunu sağlamak zorundayız.

Şiirinizde mesela bu nasıl olabilir? Anadilinizde biraz daha fazla sözcükler kullanma gibi bir şey düşünür müsünüz?

Benim şiirim, Türkçe şiirin kendi tarihinde nereye oturur, bunu ileride göreceğiz. Fakat farklı bir dil yarattığım ortada. Benim şiirim üzerine düşünen, konuşan, yazarlar da böyle düşünüyorlar. Olabildiğince yalın bir Türkçe ile yazıyorum şiirimi. Eski kelimeleri olabildiğince kullanmamaya çalışıyorum. Ve o dilin kendi iç sentaksı var, kendi grameri, kendi yapısı var. Bu anlamda çok deneysel bir şiir değil. Deneysellik arayışı olan, kelime oyunları kuran bir şiir yazmıyorum. Son kitabımda ilk defa Kürtçe bir kelime kullandım. “Xwedeyoo”, “Tanrı’m!” demek, “ey Allah’ım” gibi bir anlamı var. Ama bunu tasarlayarak yapmadım. Öyle geldi. Geldikten sonra o kelimeyi “Tanrı’m”a çevirmek ya da çevirmemek benim tasarrufumdaydı. Öyle kalsın istedim. Çünkü daha iyi anlatıyordu. Başka kelimeler de bu doğallıkla geldiğinde elbette şiire girecektir. Demek ki o şiddetle gelmesi gerekiyor. Buna karşı olduğumdan değil ama şiirin kendine ait bir iç düzeni, bir konstrüksiyonu var ve o yapıya deneysel şeyler kolaylıkla giremiyor. Zaten şiir zihnimize yaptığımız bir şey değil. Bir gün Kürtçe yazar mıyım, yazacak yeterliğe kavuşur muyum bilmiyorum. Ama şarkı söyleseydim herhalde Kürtçe söylerdim.

Bazı dizelerinizde erkeklığın ölme ve öldürme ile daha çok ilintili olduğunu görüyoruz. Toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklığın ölümlerle, öldürme ile kadınlığın ise doğum ve yaşatma ile ilişkilendirilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şiirinizde yarattığınız kadın imgesi bu düşünceyle örtüşüyor mu? Nasıl bir kadın kurguluyorsunuz?

Ölüm ve öldürme şiirimde o kadar çok var ki! Fakat bu ölüm ve öldürme bir tragedya duygusuyla yazıldığından orada kadın da var erkek de. Tabii bunu söylerken orduların erkeklerin oluşturduğu topluluklar olduğunu

unutmuyorum. Savaşları erkekler yapıyor. Ama bunun karşısında oluşan şu söyleme de katılmıyorum: “kadın mutlak barış ve iyilik demek...” Böyle bir şey yok. Dünyadaki savaş mekanizmalarının önemli yerlerinde kendilerine mevki edinen kadınlar gördük. Tansu Çiller mesela. Türkiye’de en büyük faili meçhuller onun döneminde yaşandı. Condoleezza Rice’ın kadınlığı sonra? Bu anlamda salt kadın olduğu için birini yüceltmek ve ona böyle bir anlam yüklemek doğru değil. Ama antropolojik açıdan baktığımızda kültürün taşınmasında kadınların taşıyıcı olduğunu düşünüyorum. Kadınlar kültürü koruyorlar, dili, folkloru, müziği kadınlar koruyor geleneksel toplumlarda. Kadınlar, devletle ilişkileri daha sınırlı olduğu için -Kürt toplumuna bakalım mesela- askere gitmiyor, devlet dairelerine, mahkemelere gitmiyor, tüm resmi kurumlarla erkekler ilişki kuruyorlar ve o ilişkinin okuldan başlayarak erkekler üzerinde bir tür travma, bir tür korku ve ondan kaynaklanan bir deformasyon, bozulma, ruhta bir yaralanma yarattığını biliyoruz. Bu, erkeği otorite karşısında kendi olamayan, bir şeyleri kaybetmiş, özgünlüğünü yitirmiş biri yapıyor. Ancak böyle bir birey olduğunda var olabiliyor çünkü. Kadında ne iyi ki bu karşılaşmalardan doğan travmalar daha az. Gelenekselliğin böyle bir avantajı var tersinden. Dezavantaj gibi görünen şey aslında kültürün korunmasını sağladığı için bana avantajmış gibi geliyor. Biz kültürü annelerimizden öğreniyoruz, dili de, her haliyle yani. Kürt toplumuna bakın mesela, kadınların geleneği daha fazla taşıdığını hepimiz fiziksel olarak bile görebiliriz. Bu anlamda erkeğin otoriteyle kurduğu ilişkiden doğan o bozulmanın onu ölüme de yakın tutacağını ya da öldürmeye daha kolay yaklaştıracığını tabii ki biliyoruz.

Nasıl bir kadın kurguluyorsunuz peki?

Nasıl bir kadın? İhtar gibi bir kadın hayal ediyorum. Tüm kadınlar İhtar olsun istiyorum! Doğadan, tarihten aldığı tüm gücü, içindeki gücü, -bunun olduğunu düşünüyorum çünkü- keşfetmesini bekliyorum. Öyle konuşmasını istiyorum hayatla, dünyayla. Sorunlarına da öyle bakmasını istiyorum, onlarla öyle baş etmesini istiyorum. Bu var çünkü. New York Metropolitan Müzesi’nde arkeolojik buluntuların sergilendiği bölümde dolaşırken -Sayda, Sur, Suriye, Türkiye, Mezopotamya, Aslantepe buluntuları sergileniyordu- şunu fark ettim: Tüm bunlar bizim doğduğumuz topraklardan, tarihten geliyor. Biz o tarihin içine doğuyoruz ve bu çok büyük bir tarih. Ben doğanın hafızasına inanırım. O hafızada tüm yaşanmışlık kayıtlı. Siz doğarken aslında binlerce yıllık bir tarihle doğuyorsunuz ve kalbinizi açtığınızda o bir biçimde

sızlar içeri, yaptığınız her şeye geçer. O yüzden benim hayal ettiğim kadın, öyle bir kadın. Tüm o mirasla ilişki kuran, tüm o mirastan heyecan duyan, o tarihten heyecan duyan, acılarını bir vakara dönüştüren, acılarından güç alan bir kadın hayal ediyorum. Tabii ki acılarımız var ama bunu güce dönüştürebiliriz; ezik değil, hiçbir biçimde ezik değil, acı çekerken dahi ezik değil benim hayal ettiğim kadın.

Şiirinizin kaynakları nelerdir? Şiiriniz nerelerden besleniyor? Biz sizin şiirinizi tasavvufa yaklaştırdık biraz, ama demişsiniz ki “tasavvufu bilmem ben”.

Ben dini bilmem, tasavvufu da bilmem. Aslında ben mistik de değilim! Şunu söylemeye çalışıyorum: Tabii ki dinden ve tasavvuftan haberdarım; ama şiirime giren sembollerin bu bildiklerimden kaynaklandığını düşünmüyorum. Şöyle ki, dinin kendi iç sembolizmi ve kendi sembol repertuarı var. Doğrudan ona referansla yazılan bir şiir olduğunu biliyoruz. Benim şiirimde de dine aitmiş gibi görünen her şey aslında dinin kendisiyle değil, dinin kaynağında olanla ilişkili. Tasavvuf dinin içinden konuşur, onu başka bir sembolizmle yeniden üretir. Oldukça karmaşık ve katmanlıdır. Halbuki benim şiirimde oldukça yalın ve kendine ait bir sembolizmle varlık, tanrı arayışı konu ediliyor. Bu anlamda da dine hiçbir şekilde yaklaşan bir şiir değil benimki. Mistisizmde de varlık farklı tanımlanır. İnsan ve varlığın kaynağı farklı tanımlanır. Bu da benim varlık algıma uymuyor. Tüm bunları düşündüğüm zaman ben varlığın kaynağıyla, yani dinin kendisiyle değil ama dinin kaynağıyla ilişkimden doğan bir şiir yazıyorum. Yani benim tanrı algımda dinlerin aracılığı yok. Doğrudan varlığın kaynağına yönelen bir sembolizm kuruyorum. Yani hiçbir aracıya, dine dahi başvurmadan, insanın evren karşısındaki varlığından, tanrı karşısındaki durumundan doğan sorularla var ediyorum şiirimi. Şiirim “Ben kimim, neden varım, neden ölümlüyüm?” sorusuyla başlıyor. Felsefenin de sorusudur bu. Şiir bunu daha derinden sorar. Bu soruyu sorduğum zaman bulduğum cevaplarla kurdum şiirimi. İlk dört kitabımda da hep bir tanrı vardı, Allah vardı yer yer, daha cılız ve daha emin olmayan çocuksu bir ses, zaman zaman kadınsı ama daha çok çocuksu bir sesle sorular soruyordu. Bu kitapta sanki büyüdü o kadın, olgunlaştı. Biraz daha kendinden emin, baktığı yerden emin, neye baktığının farkında ve oradan sorular soruyor ve öyle bir sembolizmle kuruyor şiirini. Bunu şöyle somutlaştırabilirim: Jung benim referanslarımdan biridir. Jung’un arketipler dediği, insanın varlığı algılayışı ile ilgili söylediklerini

önemsiyorum. Yani biz doğallıkla aslında bazı bilgilere sahibiz, onları keşfetmemiz gerekiyor sadece. Bir cemaatin, bir dinin, bir ritüel sisteminin içinde yaşamak zorunda değiliz; tüm bu kodlar bizim varlığımızda zaten var diye düşünüyorum. Buna açıksanız bir biçimde o dili buluyorsunuz. Herhalde buna açık bir ruhum olduğu için dinlerin binyıllar içinde ulaştığı bilgiye salt kalbi bilgiyle yaklaşabiliyorum. Bu anlamda dini bilmem derken samimiyim. Ben Alevi bir ailede büyüdüm. Babam ateisttir. Kırk senedir *Cumhuriyet* gazetesi okuyan bir Kemalisttir babam. Aleviliğin ritüelleri yaşanmadı evimizde, öyle yetiştirilmedik. Fakat bir terbiye doğallıkla geçiyor size. Alevi iseniz eğer, o dünyaya doğmakla, o kültürün büyüttüğü her şey bir biçimde geçiyor size. Ruhunuzla doğru bir ilişki içindeyseniz, bütün o miras bir biçimde geçiyor sanatınıza.

Benim dünyaya bir bakışım var. O bakıştan edindiğim duygular, kederler, sorun edindiğim bir sürü şey var. Tüm bunları aktarabilmenin, kendimi iyileştirebilmemin yegâne yolu yaptığım şeyin ruhumu dolduran bir yanı olmasıydı. O da yaratıcı bir yazı olabilirdi. Böylece şiir oldu. Şiir benim tasarladığım bir şey değil, böyle şeyler insanın başına gelir. Fakat gazete yazılarımda farklı bir tavır deniyorum. Üç yıl önce gazetede yazmaya karar verdim. Aslında ben hep politik düşünen biriydim. Fakat şiir ve gazete yazısında iki ayrı tavır belirlemenin önemi büyük benim için. Çok net bir biçimde ayrı. Gazete yazılarıma elbette şiirsel bir söyleyiş yansıyor; ama şiirimde politikaya görünür biçimde yer vermeyi tercih etmiyorum. Şiir ihtimam isteyen bir uğraş; onu korumaya çalışıyorum. Yani dünyaya bir dertle bakmak, bir derdin farkına varmak ve onu bir biçimde aktarmak, paylaşmak ve paylaşırken yeni bir şey söylemek, bir vicdan yaratmak; belki de tüm meselem budur benim. Şiirde de bunu yapmaya çalışıyorum. “Ne yapmak isterdin?” diye sorulduğunda benim cevabım “vicdan yaratabilen bir şiir yazmak isterdim” olurdu herhalde. Şiirim ya da yazılarım bu etkiyi yaratsın isterdim. Çünkü vicdan bizim hayatımızda kelime olarak bile yok. Yani insana insan olmasından kaynaklanan değeri vermek, insana hakkını teslim etmek. Bunu yazdım da gazetede. Dindarlara seslenen bir yazıydı. Hak kavramını tartışıyordu. Geleneksel bilgide hak Hak’tan, Tanrı’dan gelir. Sen Tanrı’ya inanıyorsan insanı Türk, Kürt diye ayırmadan hakkını iade etmekle yükümlüsün zaten, bunu yapmıyorsan iyi bir dindar olamazsın. Bu senin dininin özü. Şiirim de dünyaya böyle bakmaktan besleniyor. Ama bir de geldiğim yer var, geldiğim kimlik var, Kürt olmak, Alevi olmak, orda doğmuş olmak, oranın kendi tarihi, geçmişi... Bir ovada büyüyorsunuz, düşünün, tam

bir geçiş yeri Antep’le Maraş arasında, arkeolojik buluntuların hâlâ olduğu bir yerde. Biz çocukken neolitik mezarların arasında oyun oynardık. Yarım bırakılmış taş aslanların arasında, Ermeni kafatasları ya da mezarlar arasında oyun oynardık, böyle kadim olanla ilişkili bir coğrafyada büyüyörsünüz. Elbette kimliğiniz sizden alacaklı olur.

Bir şiirinizde de geçiyor hatta, “...penceremden bana bakan kesik başlı tanrı...” diye.

Evet. Tüm o dekor duruyor çocukluğunuzda ve şiirin referans noktası orası. İmgelerin kaynağı bilinçaltı deniyor. Bana göre imgelerin kaynağı bilinçdışı da aynı zamanda. Tüm insanlık mirasıyla, tüm kozmosla ilişkimiz de oradan kuruluyor. Bilinçaltı malzememizi de oluşturan çocukluk yaşantılarımız. O ilk manzarayı referans almakta zorlanıyorsanız, özgün bir şiir kuramazsınız. Elbette bunu yaparken dünya şiirinden, Türkiye’de yazılan şiirden, Türkçe yazılmış geleneksel ve modern şiirden haberdarım. Sizden öncekiler ne yapmış bilmeden bir şiir kurmanız çok zor. Şiir tabii ki bana geldi ama, şair olmaya karar verdiğimde, şiir yazmak istiyorum dediğim ilk zamanlarda yıllarca oturup sadece şiir okudum. Hukuk Fakültesi’nde öğrenciydim. Ama üç yılı aşkın bir süre kendimi vakfederek, evime kapanıp sadece şiir okuyarak, şiir teorisi okuyarak, Türkçede şiir adına ne varsa elime geçen her şeyi zihnimi o mirasla doldurarak geçirdim. Bu anlamda şiirimde bir iz sürülecekse tüm o birikimin başka bir şeye dönüşmesinden sürülmeli. Dünyada ve Türkiye’de yazılan şiirden, tüm o şiir ailesinden haberdar olmadan, öyle bir soyağacı kurmadan yapamazsınız şiirinizi.

Kutsal kitaplar ve bu kitapların çokkatmanlı, çokanlamlı ve ritimli dili şiirinizde etkili, bu etkiyi daha önceki söyleşilerinde de vurguluyörsünüz. Ancak diğer yandan kutsal kitapların dilinin çok eril ve aynı zamanda da gücü/iktidarı temsil eden, otoriter bir dil olduğu düşünülür. Sizin üzerinizdeki etkileri farklı mı, yoksa bu otoriter yönü şiirinizde dönüştürerek mi kullanıyörsünüz?

Felsefenin de, mitolojinin de, dinin de meselesi aynı aslında: varlık. Şiirin de meselesidir varlık sorusu, bunu sorarız. Ruhun alanındadır hepsi ve bunu anlamaya, anlamlandırmaya çalışır, bir ontoloji kurmaya çalışır hepsi. Kutsal kitapların dilindeki şiirsellik, mitolojide de rastladığımız aynı şiirsellik. Tüm bu yakınlık başvurduğumuz kaynağın aynı olmasıyla ilgili. O kaynağı bir ressamın paleti gibi düşünün: Fırçasını oraya uzatabilen, oradan bir renk

devşirecektir. Rüyaların, şiirin, mitolojinin, kutsal kitapların başvurduğu ortak bir sembol havuzu var, insanlığa ait olan. Oraya çengelimizi atıp fırçamızı daldırıp alırız ve aynı yerden aldığımız için benzerlik de taşır. Ama yansıyan şey ve yaklaşımın farkını görürüz. Algının farkını görürüz. Herkes kavlince alır. Biri alıp dinin aracılığıyla dinsel bir metin kurar, bir diğeri felsefenin konusu yapar. Bu anlamda o ortak havuz ya da sembol repertuarı dediğimiz şey belirliyor benzerliği.

Şiirinize yönelik eleştirilerin şiirinizdeki gelişimlere etkisi nedir?

Okurlarla buluşma, özellikle de kadın okurlarımızla buluşma ve onlardan bir geribildirim alma şiiri besler mi?

Türkiye’de şiir eleştirisi neredeyse yok. Anlamalı bir eleştiri kurumu oluşmamış ve bir şiir kitabı çıktığında bunu değerlendirecek bir otorite, bunu anlamlandırıp hak ettiği yere koyacak, tanımlayacak kurumlar yok maalesef. Bu çok büyük bir boşluk. Benim şiirim görece bilinen bir şiirdir; ama yine de şiirim üzerine yazılmış az şey var, övgüler var ama bana da bir şey öğreten çok az şey yazıldı. Orhan Kahyaoğlu son kitabımla ilgili bir yazı yazdı *Radikal Kitap*’ta, o yazıdan kendimle ilgili de bir şeyler öğrendim. Bazı tespitlerine katılmasam da çok iyi bir eleştiri olduğunu düşünüyorum. Sonra, *Zaman Kitap*’ta bir yazı çıktı. Şiirimi Hanif Şiir diye tanımlıyor. Hanif, dinin aracılığına gerek duymadan Tanrı’yı, varlığı hissedenden demek; hanif inanın şiiri diyor. Her anlamalı eleştiriden muhakkak bir şey öğreniyorsunuz. Keşke daha çok olsa eleştiri yazısı. Ama maalesef bizde, sadece şiir için değil, romanda da eleştiri çok az. Kitabı övmeyi, çıktı diye tanıtım yazısı yazmayı eleştiri sananlar var belki de!

Soruları hazırlarken biz böyle bir çalışma yaptık, kitaplarınızı okuduk, şiirleriniz üzerine konuştuk. Çok hoş bir şey şiir üzerine sohbet etmek.

Okurlarla buluşmaktan doğan çok hoş anekdotlar, hikâyeler oluyor. Bana kalırsa işin en keyifli yanı bu hikâyelerin şairine ulaşması. Şiirin hayatına dahildir çünkü okurun yaşadığı her şey. Ben şiirini okumayı seven biri değilim, sahne sevmem. Gerçekten kendimi iyi hissettiğimde iyi okurum ancak, diğer türlü çok keyif aldığım bir şey değildir şiir okumak. Ama bazı buluşmalardan da çok hoş şeyler hatırlıyorum. Bana da iyi geldiğini

biliyorum. Herkeste bir iz bırakıyor ve size de bir şey söylüyor şiiri paylaşmak. Bu anlamda önemli tabii okurla buluşmak.

Eteklerin Zamanı

Şimdi elimi kaldırarak gücüm yokken

Uyurum geçer dediğim zaman geride kaldı.

Hiçbir şey geçirmez.

Yorganı başıma çekip ağlamak

Birlikte ağlamak değildi.

Yalnızım işte.

Taşlardan ve Tanrı'dan söz eden o adam

Bir kız kardeş bulmuş kendine

Beyaz etekleri sevinçle havalanan bir kız kardeş.

Ben etekleri hatırlıyorum

Bir kıvrımı azaldığında mutsuz eden etekleri

Ve pabuçları

Kırmızı olan.

O etekleri tutan ellerle dokunuyorum

Şiire.

Havalansın diye kelimeler

Anneme yalvarıyorum

Anne diyorum

Biraz daha uzun tutsak kumaşı

Bir kıvrımı daha olsa diyorum

Hani bahar geliyor belli olmaz.
Annem kumaşı alıp zamanı sarmalar gibi
Koyduğu sandıktan
Açıyor önümüze.
Bana kız kardeş olmak bağışlanacak olan
O eteklikle
Hani kolları ve ayakları olmayan o bebekle
Uyuduğum gece
Beni izlerken bulmuştum onları.
Rüyamda bir yengecin kolları ve ayakları
Bana bakarken görmüştüm
Görmüşlerdi beni onu sarmalarken.
Sonra eteklerin kumaşları açıldı
Tutamadık zamanı böylece.
Bir yüzyıl açılmış gibi önümüzde
Çocukluğa veda edip yaşlandık.
Susanna Moodie'nin ve Patti'nin etekleri
Ve bütün babaannelerin
Dağlardan inerken kız kardeşleriyle
Hep birbirine benziyordu.
Bizim gecikmiş yüzyılımız
Ateşi ve toprağı açarken
En fazla taşla kıyılıyordu.

Ayakların sürüklediği

Ve ayazın

Benzetiyordu etekleri birbirine.

Anneme yalvardım

Anne n'olur uzun tatalım etekleri

Böylece uykumuzda nehri geçen ceylanlar

Böylece ülkesini kaybeden kadınlar

Sonsuz birer yolcu olur.

Bejan Matur

(Metis Yayınları / *İbrahim'in Beni Terketmesi* kitabından)